

<http://dx.doi.org/10.12775/AE.2017.025>

ARCHIWUM EMIGRACJI

Studia — Szkice — Dokumenty
Toruń, Rok 2017, Zeszyt 1–2 (24–25)

JERZY ROMAN KRZYŻANOWSKI (1922–2017)

Jerzy Roman Krzyżanowski urodził się 10 grudnia 1922 w Lublinie¹. Synem wybitnego polonisty — profesora Juliana Krzyżanowskiego (1892–1976) i Emilii Roszkowskiej, z domu Sobieszczańskiej. Uczęszczał do Gimnazjum im. Stefana Batorego w Lublinie. Przed II wojną światową był związany z harcerstwem (zastępowy i przyboczny 2. Lubelskiej Drużyny Harcerskiej w latach 1936–1939).

We wrześniu 1939 roku brał udział w obronie Lublina. Następnie został członkiem konspiracyjnego zastępu „Rysie”, kierowanego przez Jerzego Najmołę. Od 1942 roku członek Szarych Szeregów. Jednocześnie pracował w warsztatach remontowych, obsługujących Niemców. Zajmował się szczegółową dyslokacją jednostek niemieckich, stacjonujących w Lublinie, oraz w powiecie lubelskim i lubartowskim. Zagrożony aresztowaniem, uciekł do oddziału Aleksandra Sarkisowa (1909–1994), stacjonującego w okolicach Motycza. Była to specjalna jednostka Armii Krajowej, oddelegowana do odbioru zrzutów lotniczych z Zachodu (m.in. w Akcji Most pod Bełzycami). Po ujawnieniu się oddziału i jego przejściu do Ludowego Wojska Polskiego (listopad 1944) został aresztowany i umieszczony w obozie w Skrobowie koło Lubartowa. Został stamtąd zesłany do ZSRR. Przebywał tam w obozach w Riazaniu i Stalinogorsku.

Powrócił do Polski w 1947 roku. Studiował polonistykę na Uniwersytecie Warszawskim. W latach 1947–1959 pracował w różnych instytucjach wydawniczych. Był jednym z pierwszych pracowników Redakcji Encyklopedii PWN. W 1959 roku, po ukończeniu studiów, wyjechał do USA. Tam pracował jako lektor języka polskiego na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley. W 1965 roku otrzymał tytuł doktora na Uniwersytecie Michigan z najwyższym wyróżnieniem Stowarzyszenia Phi Beta Kappa. Przez następne lata wykładał literaturę polską na uniwersytetach w Michigan, Kolorado, Kansas oraz w Ohio.

¹ Jerzy R. Krzyżanowski, *Moje uniwersytety: z Riazania do Berkeley*, rozmowę przeprowadził K. Masłoń, *Rzeczpospolita* 2007 nr 181, s. A18; tenże, *Jestem przekonany o trwałości idei Ameryki*, rozmowę przeprowadziła A. Ziółkowska-Boehm, *Odra* 2003 nr 1, s. 44–48; <http://www.zppno.org/lista-czlonkow/krzyzanowski-jerzy-roman/>, [dostęp 13.02.2018; por. także biogram mojego autorstwa <http://www.kulturaparyska.com/pl/ludzie/alfabet/k/jerzy-roman-krzyzanowski>, [dostęp 13.02.2018].

Czynnie działał też w kręgach polonijnych i emigracyjnych. W latach 1976–1987 był przewodniczącym Polish Studies Association (część American Association for the Advancement of Slavic Studies), w okresie 1977–1980 pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Planowania Północno-Amerykańskiego Studium Spraw Polskich. W okresie 1983–1989 członek zarządu Polskiego Instytutu Naukowego w Ameryce. Od 1991 roku był członkiem Komitetu Archiwum Wschodniego w USA. Ponadto członek wielu stowarzyszeń i towarzystw naukowych w Polsce, Europie i Stanach Zjednoczonych.

Został też odznaczony: Krzyżem Walecznych; Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami; Krzyżem Komandorskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej (2004) za wybitne zasługi w propagowaniu i krzewieniu historii i kultury polskiej; Krzyżem Oficerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej (1995); Nagrodą Literacką im. Bolesława Prusa (1998; 2006); Nagrodą Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie (1997; 2013).

Łączył pracę naukową w dziedzinie literatury polskiej i literatury porównawczej z twórczością literacką. Bibliografia jego prac obejmuje ponad sześćset pozycji. Obok tomów studiów i rozpraw napisał cykl powieściowy (*Diana*, 1986; *Banff*, 1988; *Ariadna*, 1998) oraz kilka innych powieści i tomów opowiadań (*Afrodyte*, 1999; *Myszę, że wróćę kiedyś...*, 2001; *Dekady. Opowiadania lubelskie*, 2006; *Gdybym cię opuścił...*, 2007). Osobny nurt twórczości stanowiła literatura, dotycząca II wojny światowej (*U Szarugi. Partyzancka opowieść*, 1995; wyd. 2 popr. i poszerz. 2004). Zainteresowania badawcze dzielił między literaturę polską a amerykańską jako autor m.in. wydanej po polsku biografii Ernesta Hemingwaya (1963) i wydanej po angielsku biografii Władysława St. Reymonta (1972). Perspektywę jego badań najlepiej oddaje tytuł tomu szkiców historycznych i literackich, *Widziane z Ameryki Szkice literackie i historyczne*. (2009). Autor wielu opracowań, dotyczących literatury i historii Polski (*Generał. Opowieść o Leopoldzie Okulickim*, 1980; *Janta. Człowiek i pisarz*, 1982, redakcja; *Legenda Samosierry i inne szkice krytyczne*, (1987; *Katyń w literaturze. Międzynarodowa antologia poezji, dramatu i prozy*, 1995, wyd. 2 popr. i uzup.: 2002; wyd. 3 poszerz. 2010). Do wymienionych prac należy dodać przewodnik po nowym amerykańskim tłumaczeniu *Trylogii* Henryka Sienkiewicza i dziesięciotomową serię podręczników do nauki języka polskiego, przeznaczoną dla studentów amerykańskich uniwersytetów. Był też autorem wielu prac, zamieszczonych w takich pismach, jak: londyńskie „Wiadomości” i „Pamiętnik Literacki”, paryska „Kultura” i „Zeszyty Historyczne”, „Przegląd Polski” (dodatek nowojorskiego „Nowego Dziennika), „The Polish Review”, „The Slavic Review”.

Profesor Jerzy Roman Krzyżanowski zmarł 7 października 2017 w swoim domu w Columbus w Ohio. Odszedł nie tylko świadek historii, lecz także ważny popularyzator literatury polskiej na kontynencie amerykańskim.

Michał Kozłowski (Lublin)